

SOMOGYI KÁROLY KANONOK, A SZEGEDI KÖNYVTÁR MEGALAPÍTÓJA (1811–1888)

1883-ban nyílt meg Szeged városában a Somogyi Könyvtár. Ki volt Somogyi Károly, aki átélte a reformkor, a szabadságharc, az önkényuralom és a kiegyezést követő dualizmus évtizedeit? Sorsának megismerése, bepillantást enged az akkori idők egyházéletének tevékenységébe, publicisztikájába, amelynek bizonyos szempontból formálója is volt. Különösen jelentős életének első szakasza 1867-ig, utána következő éveit a visszavonulás, az elmélyedés, egyúttal a karitatív tevékenység – könyvtáralapítás és más alapítványok formájában.

Tiszaföldvárott született 1811. április 11-én a protestáns Somogyi Csizmázia Sándor atyától, ki intézőként tartózkodott a Podmaniczkyak birtokán, és a katolikus Kelemen Borbálától, aki az első magyar színigazgató unokahúga volt. A család minden vagyonát elvesztve, az apa és a kilencéves Károly katolizált. Gimnáziumi tanulmányait Pesten a piaristáknál végzi. 15 évesen az esztergomi főegyházmegye papjainak sorába kíván lépni, de kora miatt a pesti egyetem bölcsészeti karára iratkozik be, amíg 1827-ben Rudnay Sándor primás föl nem veszi a nagyszombati papnevelőbe. Onnan visszakerül Pestre a hittudományok elsajátítására. Itt a növendékpapság magyar gyakorlóiskolát szervez 1830-ban, és ennek élére őt állítják. Felszentelése után (1834) több helyüft megfordul, 1840-től élete későbbi szakaszában Pesten, Pozsonyban, Esztergomban található. Az otthoni környezetben megismerte a könyvek szeretetét – apjának nagy könyvtára volt –, és egyúttal a folyóirat-szerkesztés műhelyébe is beelát, hiszen apja szerkesztette a Hazai s Külföldi Tudósításokat és segédszerkesztője volt a Nemzeti Újságnak. E kétféle érdeklődés meghatározója életének.

1840-ben Szaniszló Ferenc megindítja a Religio és Nevelés című lapot s segédszerkesztőül őt veszi maga mellé. 1843 és 1848 között a szerkesztést és a tulajdonjogot is átveszi nagy anyagi áldozatok árán. A Deutschland című lap ezt az időt a Religio fénykorának nevezi. *Hírnév* című verséhez magyarázatul fűzte szerényen, hogy az olvasóközönség helyeslését megnyerte, ennek bizonyítéka, hogy az esztergomi főmegye központi klérusa (köztük a későbbi kalocsai érsek, Haynald) Majer István püspökkel az élen Barabás könyomatú rajza után kiadta arcképét. (Ez ma is megtalálható a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában.) Segédszerkesztőül maga mellé veszi Danielik János egri egyházmegyes papot, akivel ellentétbe kerül. Politikamentes lapot akart, és ezért lemond a lap szerkesztéséről „azon nap” – midőn Windischgrätz Pestre jön a forradalom elfojtására – amikor Danielik politikai lappá nyilvánítja a Religiót. 1843 és 1848 között egyidejűleg szerkesztette a Religio melléklapját, az Egyházi Literaturai Lapot is.

1849-ben kiadja a Katolikus Iskolai Lapot szülők és nevelők számára, amely féléves fennállás után a szabadságharcban megszűnik, majd újra indítja 1856-ban és 1859-ig szerkesztője marad. Még ugyancsak 1849-ben kiadja a Családi Lapokat, amelyet 1856 és 1859 között jegyez. 1866-ban a Pesti Hírnök átalakításán fáradozik „az értelmet kielégítő, s a kedélyeket maradandólag boldogító igazság” igényével. A lap célja a magyar alkotmány s a katolikus egyház jogainak tiszteletben tartása.

A Szent István Társulat elődjének, a Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulatnak létrejöttékor – 1848-ban – Fogarassy Mihály indítványára a társulat első igazgatói, 1853 és 1860 között igazgatói tisztségét töltötte be. A társulat 1859-ben hatáskörébe vonja a Religio kiadását, és szerkesztőül a nagy tapasztalatokkal rendelkező Somogyit kéri fel. 1859-ben a Lonkay Antal szerkesztésében meginduló Idők Tanúját a Religióban Somogyi ajánlani akarta. A lapot egyébként Scitovszky és a püspöki kar támogatja, ennek ellenére Danielik, a társulat akkori alelnöke, jogtalanul megakadályozhatta Somogyi cikkének megjelenését. Ez az eljárás olyan vihart kavart, hogy több fórumon tárgyalták: a Szent István Társulat ülésén, Scitovszky bíboros, valamint az augsburgi Deutschland hasábjá is (*Die Redactions-Tragödie in Pesth*) címen heteken át foglalkoztak vele. A társulat elnöke, Károlyi István Danieliket pártolta, támadva Somogyi cikkét, amelyet a társulat részéről történelmi politikai beavatkozásnak minősített. Kifejtette, amennyiben a cikkel foglalkozik a társulat, ő lemond. Somogyi szintén megbízta Szabókyt, a társulat titkárát, ha szóba kerül az ügye, távollétében mondja le szerkesztését és tagságát. Az ülést 1859. december 7-re, szokatlanul késői órára hirdették meg – a klérus későn kapta meg a meghívót, alig voltak jelen. Danielik nyitotta meg az ülést, mindenkit óvott a „pártoskodástól” és kijelentette, ha valaki nem ért egyet a társulattal, úgy lépjen ki. Az ülésen szenvedélyes vita kezdődött, Ürményi ellene szólalt fel, Zalka, Sujánszky méltatlankodtak, hogy Somogyit zavarják a szerkesztésben, szerintük ez a támadás az egész klérus ellen szól, hiszen püspökök ajánlották az Idők Tanúját. Szabóky azonban bejelentette Somogyi lemondását. Az egész ügy Scitovszky elé került, aki Somogyi mellé állt és kérte, maradjon meg szerkesztői és igazgatói állásában. December végén sikertelen merényletét követték el Somogyi ellen, és ez megerősíti abban, hogy 1860-ban lemondjon a szerkesztésről, majd az igazgatásról. 1861-ben pozsonyi kanonokságot kap. Pozsonyi tartózkodását azonban felcseréli Pesttel, amikor a Szent István Társulat anyagi csódtól való félelmében. Danielik alelnöki tisztségét ajánlja fel 1863-ban. A zilált anyagi viszonyokat helyreállítja és új irányvonalat szab a társulat könyvkiadásának. Felfogása szerint a műveltebb osztály gondoskodik magáról, ezért elsősorban a nép valláserkölcsei megjavítását célzó „népiratkák” kiadását sürgeti, majd az ifjúság számára megfelelő tankönyvek, irodalmi termékek megjelenését. 1865-ben esztergomi kanonoksággal tüntetik ki, két év múlva Simor oldalkanonokjává nevezi ki. Ezért 1867-ben lemond alelnöki posztjáról, maga mögött hagyva az anyagilag megerősödött társulatot. 1867-ben az oldalkanonoktól is megválnak, nem tud beilleszkedni az udvari életbe. Szembajára való hivatkozással visszavontul.

Nem csupán mecénás volt, hanem publicista is a negyvenes–ötvenes évek időszakában. Lapok kiadásával, cikkeivel munkásságának legjavát adta. Mélyen gondolkodó, kora problémáit jól ismerő és arra reagáló ember. Verseit önéletírásnak nevezi; a legteljesebb értelemben véve érzelmi, érzelmi megfontolásúak. Ezekhez írt jegyzeteiben komoly, szigorú életfelfogás tükröződik. Publicistához illően az írást a képzőművészetek, a színészet és zene fölé helyezi. Az igazság minduntalan visszatér gondolataiban: „a durvábbtól a finomabbhoz, a szemet és más érzékeket kápráztató színtől és csalódástól a gondolat- és valóhoz emelkedni – ez az élet feladata! Az igazság – gondolat. S csakis ez igazság. A többi mind külsőség, kép, jele az ábrázolt valónak: kéreg, szín, mely nem maga a lényeg. Az örök való csak isteni lehet, vagy isteni által tartott, benne élő teremtmény.” Vagy a másik gondolata: „Az igazság egyszerű, tiszta, átlátszó, mint a gyémánt, mely annak képe”. Úgy tűnik, hogy elfogadta a darwini fejlődésléleket. Mintha megelőzné a teilhard-i gondolatot az anyagi világ átszellemüléséről és kozmikus miséjéről: „Áldozat az egész teremtett mindenség; minden részletes, egyéni sajátosság – áldozat a közös érdekében; s az egész teremtett világ méltó áldozatoltár, a végtelen-ész Istennek emelve, melyet az ő szeretetének tüze gyullaszt lángra, s enged egy vég nélküli átszellemülés, megdicsőülés szándékával, az érzékiségre nézve elhamvadni, megsemmisülni.”

Az I. vatikáni zsinaton hozott pápai csatározhatatlanság dogmáját csak kemény hitével tudta elfogadni, szigorúan elhatárolva magát az ókatolikusoktól. Az egyház számára is időálló II. vatikáni zsinat utáni „egység a sokféleségben” így hangzik nála: „Bármint kívánja is az egyház a tökéletes összhangzást, egyformaságot a hit-remény-szeretetben: az egyforma-

ságot a külsőben mégsem sürgette. Minél rendületlenebb a katolikus meggyőződés a tömegekben és tisztább a valóban lényegesek ismerete: annál kevésbé kell aggódnia a szer-
tartásokban különbözős káros következtései fölött."

A történelem adta keretek, a hazá, ennek fogalma mának is szólhat: „Mi egy nemzet? Egy nagy család. S a nemzetiség érzése? Család, szeretet, összetartás. Nem az-e célja az egyén-
nek, hogy e nagy testvériségbe olvadjon? Igen, de valamint a hazaszeretet nem kívánja,
hogy a szülőket megtagadjuk, úgy az emberiség, a valódi filantropizmus sem azt, hogy nem-
zetiségünkről lemondjunk."

Vitába száll a Kelet Népével (1878), mely Széchenyiről mint az egész modern Magyar-
ország megteremtőjéről ír. Azzal érvel, hogy a Tudományos Akadémia nem jöhetett volna
létre, ha nem lett volna előtte irodalom. Mikor 1874-ben Petőfi teljes kiadása napvilágot lá-
tott, neheztel a költő türelmetlenségére, nem véve figyelembe a költemények forradalmi
lendületét. „Türellem, te a birkák s a szamarak dicsó erénye / Tégedet tanuljalak meg?” –
Somogyinak egyik legfontosabb erénye ebben az időben a várakozással teli türellem.

Életének egyik legjelentősebb éve 1880, amikor 40–60 ezer kötetnyi könyvtárát egy
Szegeden létrejövő egyetem könyvtárának alapjául szánta.

Utolsó évtizedeit Esztergomban töltötte, ugyanitt hunyt el 1888. március 20-án.

BEKE MARGIT

IRODALOM

„Még nem fenyeget Észak”

Vas István: Ráérünk

Van-e, lehet-e a leghétköznapibb dolgoknak költészete? Ezt a kérdést újra meg újra fel-
vetjük, miközben a modern líra szándéko-
san póztalan, jelzésszerű, olykor minden
hagyománnyal szakító termékeit olvassuk. S
ez a modern – vagy annak nevezett – líra
olykor alaposan feladja a leckét, hiszen nem
is líra, vagy legalábbis nem mindig az, a költ-
ők egy része szakít minden „fennkölt”-tel
és „nagy”-gyal, hogy annál közelebről és
pontosabban adhasson látéletet az élet leg-
egyszerűbb, leghétköznapibb tényeiről, oly-
kor magáról a versírásról, vagy éppen arról,
miért nem jut eszébe újabb vers. Hova-
tovább megszokjuk, hogy a lírikusok tüntet-
nek hétköznapiságukkal, megvetően szakí-
tanak tevékenységük ősi kellékeivel és sza-
bályaival: sutba dobják a ritmust és a rímet,
s inkább a köznyelvből merítenek, máskor
pedig arra kényszerítik a befogadót, hogy
lőgrásban olvasva rejtvényeket fejtss, s

megvetően mondanak ítéletet minden
hagyományos, minden megszokott fölött,
mert azt ósdinak, idejétmúltnak hiszik.

S akkor egyszerre felbukkan egy régi vá-
gású költő, aki túl a hetvenen, csontjaiban
alattomosan bujkáló fájdalommal, idegei-
ben elmúlt és jelen szenvedésekkel, maka-
csul ragaszkodik régi hangjához, mely azok-
ból a verseiből is kihallik, amelyekben lát-
szólag teljesen új témákat, új élményeket
közöl. Vas Istvánt mindig is jellemezte a
póztalanság, az egyszerűség. De hetvenen
túl ennek mikéntje is megváltozik. Felis-
merte és tudatosította magában, hogy az
ember életében feltartóztathatatlannul elér-
kezik egy olyan korszak, amikor maga az
élet, az egymásra következő hétköznapok az
igazán fontosak, maga az a tény, hogy meg-
érte és megérhette őket, s hogy a baljós éj-
szaka után újra köszöntheti a nappalt. Vas
István úgy tekint az elmúlásra, hogy abban
az életet köszönti és ünnepli. Ahogy a *Hány
napja lehet?* befejezésében írja:

*Ha jön az őszi szemtől-szembe,
Nyomát se lelje rettegésnek.*

*Ha kérdi: Mi tesz? – a Halálnak
Adassék azt felelnem: Élet.*